

РЕЦЕНЗІЇ

У ПОШУКАХ ІСТИНИ

Наталія Михайличенко

*кандидат філологічних наук, доцент факультету журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Глобалізаційні процеси та суспільно-політичні зміни в Україні та світі формують нові виклики часу, зокрема потребу відмови від стереотипного сприйняття, мислення та мовлення, сформованих у тоталітарному світі. В Україні відбувається творення нової особистості з критичним мисленням, відчуттям власної гідності, розумінням складних суспільно-політичних та економічних проблем країни, потребою інформаційної рівноваги та істини. Саме на таку слухачську аудиторію має бути зорієнтоване інформаційне повідомлення телерадіожурналіста – на людину із загостреною вимогою розуміння істинності всього, що відбувається. Відповідальність журналіста за кожен факт, вибір новини, джерела інформації, слово, логічний наголос, тон і темп мовлення, паузу в цьому процесі неабияка, адже за допомогою цих елементів журналістові потрібно відобразити істинну реальність, а не спотворити її.

В Етимологічному словнику української мови зазначено, що слово істина – це запозичення з церковнослов'янської мови, що означає справжній, істинний [1, с. 319]. Сучасні філософські праці подають такі визначення цього поняття: одна з центральних категорій гносеології, правильне відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини, її уявленнях, поняттях, судженнях, умовиводах, теоріях об'єктивної дійсності; філософська категорія, що разом з категоріями добра, краси та свободи відображає глибинний смисл людського світовідношення та осягнення буття, шукань людського духу та творення гуманістичних ідеалів; адекватне відображення суб'єктивної та об'єктивної реальності у свідомості людини [5, с. 252]; адекватне відтворення в пізнанні об'єктивності, результат певного, визначеного практикою гносеологічного відношення, при якому пізнаваний об'єкт суб'єкта виступає як правильне відображення дійсного стану об'єкта [2].

Студіюючи навчальний посібник Юрія Єлісвенка та Майї Нагорняк “Радіовиробництво”¹, зауважуємо, що визначальною для авторів та майбутніх працівників аудіальних засобів є ідея істинного відображення реальності в новинному дискурсі, збереження правдивості та об'єктивності у відображенні того, що відбувається. Здавалося б, що тут немає нічого складного, проте в інформаційному суспільстві нерідко спостерігаємо не відображення реальності в новинах, а її конструювання, створення

нової (віртуальної) реальності. Інформаційно-культурна сфера перенасичена ідеологічними і політичними спекуляціями, довільні журналістські версії, міфи та міфоподібні утворення витісняють правдиву наукову інтерпретацію явищ і коректність понять [3, с. 339]. Навчальний посібник “Радіовиробництво” присвячений питанню створення якісної новини, в процесі чого дуже важливо не схибити ні в збиранні новин, ні в опрацюванні фактів, ні в мовній формі подання повідомлень.

Актуальність посібника не викликає жодних сумнівів. Адже з розвитком цивілізації очевиднішою стає цілісність людини й новини. Як зауважують автори, сьогодні важко собі навіть на мить уявити особистість, що перебуває поза новинним простором, не цікавиться довоколишнім життям, не заглиблюється в сутність подій, не намагається їх збагнути чи пояснити для себе (с. 8). Інформаційна ізоляція є початком божевілля. Так характеризують науковці стан людини, байдужої до новин.

Сучасна людина живе в постійному стресі, який породжує інформаційний потік епохи. Тому важливою постає потреба обізнаності, яка створює відчуття захищеності та рівноваги. Новини стимулюють країну, будь-яку інституцію та людину до діяльності, тоді як інформаційна невизначеність, безладдя, хаос чи інформаційний вакуум створюють атмосферу невпевненості, відчаю, страху (с. 12).

У посібнику схарактеризовано основні ознаки новини, що відрізняють її від новини (наближеність до людини, важливість, актуальність); доступно з’ясовано відмінності між новиною та звичайним оголошенням; сформульовано поради щодо перетворення оголошення на новину.

Відбираючи факти для новини, журналіст повинен відповісти на запитання хто? що? де? коли? як? і чому? Важливо встановити джерела інформації, що переконують у достовірності, повноті та вмотивованості новини. У своїх матеріалах завжди потрібно орієнтуватися на високоосвіченого, поінформованого, ерудованого споживача інформаційного продукту. Адже так виникає стимул до створення матеріалу високої якості.

У розділі “Європейські стандарти інформаційного мовлення” подано низку чинників, що становлять стандарти новини. Основою європейських стандартів інформаційного мовлення є загальнолюдські цінності, зокрема прагнення людини бути фізично й морально здоровою, почуватися в безпеці в будь-якому місці перебування, дихати чистим повітрям, споживати якісну їжу, мати засоби для життєдіяльності гідного рівня, а головне – не порушувати права і свободи інших людей та сподіватись на адекватне розуміння ними наших прав і свобод. Перший європейський стандарт інформаційного мовлення – оперативність. Мультимедійний світ вимагає від нас швидко реагувати на події, з одного боку, та своєчасно інформувати, – з іншого. Тобто оперативність у поданні інформації та своєчасність її отримання – це синоніми. Оперативність як стандарт є багатозначним поняттям: оперативна поява репортера на місці події, миттєве заглиблення в сутність події, швидка орієнтація в нюансах, швидка підготовка текстового, звукового чи аудіовізуального повідомлення, швидкість передання до свого мас-медіа, швидкість повідомлення новини реципієнтові.

Не менш важливим стандартом є точність у викладі фактів, імен, прізвищ, ініціалів, посад, функційних характеристик та їхня достовірність. Вичерпність інформаційного повідомлення означає, що будь-яка новина має допомагати людям розуміти глибинну

сутність суспільно-політичних процесів, орієнтуватися у вкрай складній та неоднозначній реальності (новина має містити цілісний виклад події, описувати її у всіх деталях і подробицях). Цей стандарт особливо важливий у контексті суспільно-політичних подій, що відбуваються в Україні та світі у XXI столітті.

Збалансованість інформаційного повідомлення передбачає урівноваженість, що забезпечує об'єктивність, правдивість та істинність відображення реальності (с. 126). Це відмова медіафахівців від підтасовування фактів, маніпуляцій, прикрашань та лакувань реальності чи спеціального створення на замовлення влади віртуальності, що не має нічого спільного з реальністю. Збалансованість в умовах військової агресії, терористичних актів та злочинів проти людяності має суттєво обмежуватись. Війна, агресія, терор самі собою вже є порушенням існуючого світового балансу, тому було б необачною помилкою збалансовувати новину синхронно із ворогом, агресором чи терористом, які можуть виявитись вправними ораторами та знайти прості словесні виправдання своїм злочинам (с. 128).

Електронні засоби масової інформації завдяки притаманним їм властивостям можуть відігравати винятково важливу роль у зміцненні об'єднувальних національно-державотворчих чинників, і держава має зробити максимум необхідного для розвитку і захисту національного інформаційного простору [3, с. 338]. Звертаємо увагу на ще один європейський журналістський стандарт – відокремлення фактів від коментарів. Тут важливою є відмова від стереотипного мислення, сформованого в радянські часи, коли інформаційні матеріали поєднували два способи відображення реальності – констатацію факту та його тлумачення через оцінки, погляди, судження. Журналістові треба пам'ятати, що інформаційне мовлення – це не аналітика.

Два останні європейські стандарти журналістських матеріалів стосуються зовнішньої форми вираження новини. Простота мовлення має забезпечити доступність та розуміння інформаційного повідомлення для загалу слухачів, з одного боку, та зумовити орієнтацію на компетентного ерудованого реципієнта, – з іншого. Культура мовлення передбачає знання мовних норм (орфоепічних, орфографічних, акцентуаційних, лексичних, стилістичних, словотвірних, фразеологічних, ономастичних, інтонаційних тощо) та їх дотримання в мовленнєвій практиці.

Розділ “Методи збору, відбору та поширення інформації у мас-медіа” зосереджений на методах збирання інформації та з'ясуванні їхнього призначення. Збирання новин – це таке саме мистецтво, як і вміння брати інтерв'ю чи вести прямий ефірний репортаж, наголошують автори. Журналісти зазвичай послуговуються трьома найбільш поширеними методами збирання інформації: спостереження, вивчення документів та інтерв'ю. Іноді використовують ще й соціологічні методи. Якщо методи інтерв'ю та спостереження передбачають усне спілкування, містять у собі емоційний складник, то метод вивчення документів означає аналітичну, дослідницьку роботу, пов'язану з опрацюванням письмових джерел інформації (с. 181).

Використання документів або їхніх окремих положень у журналістському матеріалі робить його значно переконливішим, документальнішим, інформаційно насиченішим і предметнішим. За своєю сутністю та особливостями ще один соціологічний метод використання даних схожий на метод вивчення документів. Використовуючи ці дані, працівник мас-медіа

повинен розуміти, що в журналістському матеріалі він не має права їх змінювати. Якщо ж соціологічні дані містять велику кількість цифр, журналіст може їх заокруглити – слухача втомлюють цифри, в яких містяться соті й тисячні відсотків. Контент-аналіз текстів передбачає вивчення їхнього змісту з метою отримання кількісних характеристик та визначення параметрів певного явища. Іноді журналіст змушений вдатися до методу експерименту. Головні правила проведення експерименту: не варто залякувати співрозмовника, радити, давати рекомендації, обіцяти з'ясувати та вжити заходів, адже в цих випадках журналіст перевищує своє службове становище та виконує не властиві йому функції.

У розділі “Чинники, які впливають на збір та відбір фактів і новин” автори навчального посібника зосереджують свою увагу на чинниках, що відіграють головну роль у відборі фактів та новин. Чинник негайності та своєчасності журналістського реагування збуджує і наш професійний інтерес до нового, і слухачький. Інформаційне повідомлення має бути актуальним і відповідати часові та духові епохи. Наближеність до людини – чинник, що зумовлений тим, що слухачів вабить внутрішній перегук нової інформації з їхньою власною долею, груповими інтересами, якщо повідомлення пробуджують їхні національні почуття тощо. Чинник вагомості інформації робить новину соціально значущою, забезпечує цікавість для широкої слухачької аудиторії. Чинник славнозвісності та горезвісності передбачає оприлюднення повідомлень, пов'язаних з іменами відомих чи видатних людей, їхньою життєдіяльністю, творчістю тощо. Зрозуміти глибинну сутність певної події для себе допомагає чинник людина людині про людину, тобто що думають з приводу певної події люди, які досягли високого рівня майстерності. У відборі фактів та новин не менш важливу роль відіграють і чинники дивовижності та незвичайності і сенсаційності. На сьогодні виокремлюють і гендерний чинник: людей цікавить тема сексу чи розподілу сімейно-професійних ролей у сучасному світі. Об'єднати людей навколо певної проблеми можуть новини, відібрані за допомогою чинника прогресу: людина завжди цікавиться поступом країни та спільноти.

Актуальним розділом навчального посібника є “Слововживання в телерадіомовленні”. Мовлення людини – надзвичайно складний розумовий процес, що супроводжується одночасно іншими розумово-психічними процесами. В акті народження думки беруть участь мислення, пам'ять, мовлення, знання, навички й уміння людини, все свідоме і підсвідоме, її життєвий, професійний і мовленнєвий досвід. Навчитися вправно володіти словом можна за допомогою щоденної практики. Автори посібника радять журналістам набувати усно-розмовний досвід шляхом вербалізації змісту будь-яких ситуацій; створювати синонімічні ряди до різних слів. Окремі підрозділи містять поради щодо вживання кличного відмінка в українській мові, розрізнення значень багатозначного слова, паронімів, форм привітань. Типові помилки в мовленні телерадіожурналістів подані в таблицях.

Фахові та етичні чинники важливі, щоб не завдати шкоди всьому життю людини. У своїй діяльності журналістові не потрібно дотримуватись ні прокурорської позиції, ні адвокатської – він має виконувати роль презентатора новини.

Останній розділ посібника “Радіовиробництво” – “Інтоніяція в інформаційному телерадіомовленні”. Латинське *intono* означає голосно вимовляю в тон, адекватний змістові, закладеному в думці (с. 264). До елементів інтонації належать: мелодика (за допомогою якої оформлюються речення за метою висловлювання; безсполучникові

речення, вставні слова, звертання; логічні підвищення та пониження тону); ритм, темп, тембр голосу, паузи, логічний наголос, фразовий наголос, емфатичний наголос. Щоб розпізнати інтонацію інформаційного тексту, потрібно спочатку подумки ознайомитись з текстом, зрозуміти його суть, визначити логічні наголоси та паузи (відділяють групи підмета від присудка), відобразити логіку та зміст інформації (звернути увагу на дієслова як чинники розпізнавання логіки повідомлення). У навчальному посібнику зосереджено увагу на пунктуаційні підказки у визначенні пауз: 1) кома між однорідними членами та простими реченнями вимагає паузи, передається висхідною інтонацією; 2) пауза після крапки з комою подовжена; 3) одиничне тире передається паузою та підвищенням тону; 4) двокрапка вимагає підвищення тону; 5) дужки передають пониженням тону. Низхідні інтонації називають мінорними, сумними. Висхідні – мажорними, веселими. Дотримання всіх правил формування інтонаційного малюнку повідомлення забезпечує один із параметрів милозвучності української мови – плавність вимови, характерну для української мови [4, с. 263].

На наше переконання, останній розділ навчального посібника є маловивченим на сьогодні і потребує глибокого опрацювання. Тема інтонування журналістського радіо- та телеповідомлення може стати об'єктом окремого дослідження.

Навчальний посібник “Радіовиробництво” Юрія Єлісовенка та Майї Нагорняк має низку позитивних переваг. По-перше, питання, порушені в праці, допоможуть працівникам аудіовізуальних професій у відборі та поданні новин, відокремленні найголовнішого, зовнішньому оформленні новини. По-друге, після кожної теми подано низку практичних завдань, за допомогою яких майбутній журналіст має можливість натренувати свої навички. Усього подано 227 практичних завдань, спрямованих на розвиток умінь та навичок для створення якісного інформаційного продукту. По-третє, пояснюючи кожен тему, автори підручника наводили конкретні приклади роботи теле- та радіожурналістів, газетних працівників. Це допоможе студентам глибше зрозуміти основні проблеми сучасної журналістики та працювати над їхнім вирішенням. Недоліком навчального посібника “Радіовиробництво” вважаємо наявність в основному тексті праці деяких мовних недоліків, зокрема орфографічних (масмедіа замість мас-медіа, неможна замість не можна, немає у всіх випадках написано разом). Очевидно, це спричинено неретельною роботою видавництва, і ці та інші мовні помилки можна буде виправити в наступному виданні посібника.

Список використаної літератури

1. Етимологічний словник української мови / О. С. Мельничук [гол. ред.], В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко: У 7 т. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1985. – 573 с.
2. Кремень В. Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції / В. Г. Кремень, В. В. Лільн. – К. : Книга, 2005. – 528 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1395/53/1/0/>
3. Лизанчук В. Інформаційна безпека України: теорія і практика / В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 728 с.
4. Сербенська О. Основні параметри милозвучності української мови / Олександра Сербенська // Теле- та радіожурналістика. – Вип. 15. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 258–266.
5. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. : В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 751 с.